

Vrána, Filip – Schelle, Karel: Vznik Velkého Brna

Brno: The European Society for History of Law, 2011, 102s., ISBN 978-80-87475-05-8

Jaromír Tauchen^{*}

V nedávné době se mi dostala do rukou kniha, která se vrací v historii o více než 90 let zpátky a zachycuje jeden z nejdůležitějších okamžiků v dějinách správy města Brna, tedy okolnosti rozšíření města o 23 předměstských obcí, které vedly ke vzniku tzv. Velkého Brna. V této souvislosti si je třeba uvědomit skutečnost, že nikdy předtím ani potom nerostlo Brno v takovém rozsahu.

Problematika rozšíření města Brna v prvních letech po vzniku Československé republiky nebyla doposud komplexně zpracována, a proto lze recenzovanou publikaci velice uvítat, neboť nám zároveň osvětluje širší souvislosti vývoje státní správy a samosprávy na Mora-

vě a ve Slezsku v první polovině dvacátého století. Nejen právní historici, nýbrž i široká veřejnost tak mají možnost seznámit se s důvody, proč k vytvoření Velkého Brna vůbec došlo. Zajímavá je totiž skutečnost, že ke spojení města Brna s předměstskými obcemi nedošlo „zespodu“ na základě vůle obyvatel dotčených obcí, nýbrž „zeshora“ na základě zákona. Bylo to jak z důvodů hospodářských, tak národnostních, neboť nový stát vyžadoval stabilizaci hospodářských středisek, jejich vzájemné propojení a posílení jejich významu.

Recenzovaná práce je založena na archivním výzkumu; setkáme se zde s analýzou dosud nezveřejněných dokumentů, pocházejících především z Archivu města Brna, Moravského zemského archivu, Archivu Parlamentu ČR a Národního archivu. Dobovou atmosféru velmi dobře charakterizují i ukázky z dobového tisku. Autoři rozdělili práci do sedmi kapitol. Po krátkém úvo-

^{*} JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.Eur.Integration (Dresden), Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

du do problematiky se ve druhé kapitole obecně věnují otázce vzniku samostatného československého státu a veřejné správě na Moravě. Prvním československým zákonem se stala tzv. recepční norma, na jejímž základě došlo k převzetí rakouského a uherského právního řádu a veřejné správy. Převzaty byly i orgány samosprávné, avšak hned od počátku bylo zřejmé, že organizace územní samosprávy již neodpovídá tehdejšími potřebám veřejné správy, a to prakticky na všech stupních. Proto se organizace územní samosprávy především na nejnižším stupni stala předmětem pozornosti ústředních orgánů již téměř bezprostředně po vyhlášení samostatnosti. Výsledek těchto snah představovaly dva zákony vydané počátkem roku 1919, které novelizovaly rakouské obecní zřízení a zároveň upravovaly volby do obecních orgánů. Zvláštností bylo především to, že starosta, vykonávající funkci okresního hejtmána ve statutárních městech a městech se zvláštním statutem, musel být potvrzen vládou (dříve panovníkem).

Třetí kapitola charakterizuje proces slučování obcí v Československé republice v jejím prvním desetiletí. Recipovaný právní systém z dob rakouské monarchie neumožňoval, aby mohly být administrativně provedeny změny v obvodech obcí bez jejich souhlasu. V únoru 1919 byla vláda novelou k obecnímu zřízení zmocněna do konce roku 1919 slučovat a rozdělovat obce a jejich hranice. Toto zmocnění pak bylo několikrát prodlužováno. Československá vláda slučovala města s přílehlými obcemi především proto, aby v nich české obyvatelstvo získalo při komunálních volbách většinu. Typický příklad tvoří právě dvě moravská města – Brno a Olomouc, která měla do značné míry podobný vývoj, neboť zde po dlouhá desetiletí panovala německá nadvláda. Právě německá menšina se bránila rozšiřování katastrů měst z obavy před ztrátou národnosti nadvlády. Česká reprezentace si uvědomovala, že v Brně i Olomouci bude nutno uskutečnit sloučení těchto měst s jejich převážně českými předměstími ještě do obecních voleb. Vznik Velkého Brna a Velké Olomouce schválilo Národní shromáždění 16. dubna 1919. K Olomouci bylo připojeno třináct dříve samostatných obcí, u Brna jich bylo dvacet tři.

Čtvrtá kapitola nejprve mapuje počátky moderní správy města Brna, které jsou spojeny s vydáním Prozatímního řádu pro královské hlavní město Brno z roku 1850. Tehdy s Brnem splynulo 27 předměstí. Dále autoři zmiňují počátky jednání o vzniku Velkého Brna, které se datují do období bezprostředně po zřízení republiky, a přípravu zákona o Velkém Brnu. Jako důvod pro rozšíření byla uváděna malá katastrální výměra města, velká hustota obyvatel, dále správní, technické, hospodářské, sociální, hygienické a estetické motivy. Při vyjednáváních zástupců Brna s československou vládou se za brněnskou stranu významně angažoval profesor František Weyr. Dne 9. dubna 1919 předložila vláda

Národnímu shromáždění návrh zákona, jímž mělo tzv. Velké Brno vejít ve skutečnost. O osm dní později byl návrh zákona schválen a k dosavadním 130.000 obyvatel přibýlo ještě dalších 80.000 z připojených obcí, které se staly brněnskými předměstími. Rozloha Brna činila v době vzniku republiky 1816 ha a po rozšíření se sedminásobně zvětšila.

Problémům realizace vzniku Velkého Brna se věnuje pátá kapitola. Do uskutečnění prvních komunálních voleb vyvstával z hlediska samosprávy největší problém se zajištěním správy nově začleněných obcí. Poté se autoři věnují vzniku místních výborů, které se staly decentralizačními prvky samosprávy, a návrhu na rozdělení Velkého Brna do okresů a snahám o novou formu decentralizace správy.

Za nejprínosnější považují šestou kapitolu, která analyzuje postavení brněnských Němců po vyhlášení republiky a jejich vztah k rozšíření města Brna. Tato oblast zatím nebyla právní historiografií dostatečně zpracována. Zároveň nám tato kapitola připomíná skutečnost, kterou si dnes již plně neuvědomujeme, a sice tu, že v Brně žila poměrně velká německá menšina. Z hlediska počtu obyvatel bylo Brno největší německou enklávou na Moravě a mělo v národnostním boji Čechů a Němců významné postavení. Dle přiložených grafů činil poměr obyvatel města Brna hlásících se k české nebo německé obcovací řeči při sčítání lidu v roce 1910 90.000 ku 30.000 ve prospěch německé řeči. Podle sčítání lidu, provedeného v roce 1919 v brněnském městském okrese, se k československé národnosti přihlásilo bezmála 70.000 obyvatel, zatímco k německé 45.000. Němci se samozřejmě postavili proti vytvoření velkého Brna, neboť tím ztratili své pozice ve správě města. Dobovou atmosféru opět velmi dobře dokreslují ukázky z dobového německého tisku.

Urbanizační snahy plynoucí ze vzniku Velkého Brna, připomínky expertů k návrhu na sloučení předměstských obcí s Brnem a prezentace urbanizačních problémů v brněnském tisku tvoří náplň předposlední kapitoly, na kterou navazuje závěr.

Čtenář na recenzované knize ocení také přílohy, které velice poutavým a názorným způsobem dokreslují danou problematiku. Setkáme se zde s nejrůznějšími grafy mapujícími národnostní složení Brna, plánky města s vyznačenými jednotlivými připojenými částmi či s jejich dobovými fotografiemi.

Po přečtení knihy „Vznik Velkého Brna“ si čtenář uvědomí, že právě spojení 23 předměstských obcí s městem Brnem představovalo především česko-německý problém a ještě více prohloubilo národnostní vášně ve městě. Kniha je psaná velice čtivě a mohu ji doporučit všem zájemcům, kteří se chtějí dozvědět nové skutečnosti z brněnských dějin první poloviny dvacátého století.